

ΒΙΑΙΟΙ ΚΑΥΓΑΔΕΣ ΚΑΙ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΣ (BULLYING) ΣΤΟΥΣ ΕΦΗΒΟΥΣ

Η κατάσταση στην Ελλάδα το 2022 και διαχρονικά

Η επιθετικότητα αποτελεί ίδιον της εφηβείας και υποπρόσθετες θεωρείται φυσιολογική. Η εμπλοκή σε βίαιους καυγάδες ωστόσο κι η συμμετοχή σε εκφοβισμό άλλων εφήβων, ιδιαίτερα όταν επαναλαμβάνονται, αποτελούν ένδειξη (ψυχο)κοινωνικής παθολογίας. Οι δε επιπτώσεις τους για τους εφήβους που εμπλέκονται -είτε από την μεριά του θύτη/και από εκείνη του θύματος- είναι σημαντικές και παραμένουν κατά την ενηλικίωση.

Το 2022, πανελλήνιο αντιπροσωπευτικό δείγμα 6.250 μαθητών 11, 13 και 15 ετών που συμμετείχαν στη σχολική έρευνα του ΕΠΙΨΥ με τίτλο «Πανελλήνια Έρευνα για τις Συμπεριφορές που Συνδέονται με την Υγεία των Εφήβων-μαθητών» ρωτήθηκαν -μεταξύ άλλων- για την ενδεχόμενη εμπλοκή τους σε βίαιους καυγάδες και σε περιστατικά εκφοβισμού (bullying) στο σχολείο ή ηλεκτρονικά (cyber-bullying), καθώς και για τα είδη εκφοβισμού. Τα ευρήματα παρουσιάζονται εδώ για το σύνολο των μαθητών και ξεχωριστά για τα φύλα, τις ηλικιακές ομάδες 11, 13 και 15 και το οικονομικό επίπεδο της οικογένειας ('χαμηλό', 'μέσο', 'υψηλό'), για το 2022 (πιο πρόσφατη έρευνα) και -όπου είναι διαθέσιμα- διαχρονικά, ανά τετραετία, για την 24ετία 1998-2022.² Τα ποσοστά για τις παραπάνω συμπεριφορές σχολιάζονται και συγκριτικά με τον μέσο όρο των χωρών που -μαζί με την Ελλάδα- συμμετέχουν στο διεθνές ερευνητικό πρόγραμμα HBSC/WHO (βλ., στο τέλος του τεύχους, 'Ταυτότητα έρευνας').

Ryan Johnson

Περιεχόμενα

Σύνοψη ευρημάτων	2
1. Βίαιοι καυγάδες	3
2. Σχολικός εκφοβισμός (bullying)	4
2.1 Θύτες σχολικού εκφοβισμού	4
2.2 Θύματα σχολικού εκφοβισμού	5
3. Ηλεκτρονικός εκφοβισμός (cyber bullying)	6
3.1 Θύτες ηλεκτρονικού εκφοβισμού	6
3.2 Θύματα ηλεκτρονικού εκφοβισμού	7
4. Είδη εκφοβισμού	8

Προτεινόμενη αναφορά: Φωτίου Α, Καναβού Ε, Σταύρου Μ, & Κοκκέβη Α. (2024). Βίαιοι καυγάδες και εκφοβισμός στους εφήβους στην Ελλάδα. Σειρά Τευχών Αποτελεσμάτων από την Πανελλήνια Έρευνα για τις Συμπεριφορές που Συνδέονται με την Υγεία των Εφήβων-Μαθητών (Έρευνα HBSC/WHO). Αθήνα: ΕΠΙΨΥ-Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγείας, Νευροεπιστημών & Ιατρικής Ακρίβειας «ΚΩΣΤΑΣ ΣΤΕΦΑΝΗΣ». • Fotiou A, Kanavou E, Stavrou M., & Kokkevi A. (2024). Physical fighting and bullying among adolescents in Greece. Series of Thematic Reports from the Greek arm of the Health Behaviour in School-aged Children study (HBSC/WHO). Athens University Mental Health, Neurosciences, & Precision Medicine Research Institute 'COSTAS STEFANIS'.

Σύνοψη ευρημάτων

Εμπλοκή σε βίαιους καυγάδες

Σχεδόν ένας στους 3 (30,7%) εφήβους στην Ελλάδα έχει πρόσφατα εμπλακεί σε βίαιο καυγά—το 8,4% το έχει επαναλάβει τουλάχιστον 3 φορές. Τα ποσοστά εμπλοκής σε βίαιους καυγάδες στην Ελλάδα, απ' ενός είναι κοντά ή/και χαμηλότερα από τον μέσο όρο των χωρών που συμμετέχουν στο ίδιο ερευνητικό πρόγραμμα διεθνώς, αφετέρου, όπως παρατηρείται και αλλού, μειώνονται διαχρονικά. Σύμφωνα με τις αναλύσεις, οι 15χρονοι εφηβικοί που έχουν πρόσφατα εμπλακεί σε βίαιο καυγά στην Ελλάδα είναι πιθανότερο να είναι αγόρια, να ανήκουν σε αναδομημένες οικογένειες, να ασκούνται συχνά σωματικά, να καταναλώνουν συχνά ενεργειακά ποτά, να κοιμούνται λιγότερο (κορίτσια), να καπνίζουν/ατμίζουν, να έχουν κάνει χρήση κάνναβης, να έχουν ήδη ολοκληρωμένη σεξουαλική επαφή, να 'το έχουν σκάσει' από το σπίτι και να έχουν κάνει απόπειρα αυτοκτονίας—στο προφίλ των εφήβων αυτών τείνουν επίσης να υπάρχουν το άγχος, η 'κοπάνα' από το σχολείο, η χαμηλή υποστήριξη από το φιλικό περιβάλλον κι η άποψη ότι η περίοδος του COVID-19 είχε αρνητικό αντίκτυπο στη ζωή τους.

Σχολικός εκφοβισμός και ηλεκτρονικός εκφοβισμός (cyber-bullying)

Ένας στους 8 (12,1%) εφήβους στην Ελλάδα έχει πολύ πρόσφατα συμμετάσχει σε εκφοβισμό άλλου/ης μαθητή/ριας και σε ποσοστό 7,1% έχουν κάνει ηλεκτρονικό εκφοβισμό. Επιπλέον, σχεδόν ένας στους 4 (22,1%) αναφέρει ότι υπήρξε θύμα εκφοβισμού στο σχολείο και ένας στους 10 (9,5%) ηλεκτρονικά. Τα είδη εκφοβισμού που αναφέρονται συχνότερα από τα θύματα σχολικού εκφοβισμού είναι η διάδοση ψεμάτων και φημών, ο αποκλεισμός από παρέες και δραστηριότητες και τα προσβλητικά ή υποτιμητικά αστεία, σχόλια ή χειρονομίες σεξουαλικού περιεχομένου. Σε χαμηλότερα ποσοστά αναφέρεται θυματοποίηση μέσω σωματικής βίας ή με τη μορφή άσχημων χαρακτηρισμών για την εθνικότητα ή τη θρησκεία. Όπως και με τους βίαιους καυγάδες, τα αγόρια είναι σε υψηλότερο ποσοστό θύτες εκφοβισμού, συμπεριλαμβανομένου του ηλεκτρονικού—ωστόσο τα θύματα εκφοβισμού είναι εξίσου αγόρια και κορίτσια. Τα ποσοστά εκφοβισμού (οποιασδήποτε μορφής) είναι στην Ελλάδα χαμηλότερα του μέσου όρου διεθνώς, ενώ στην περίπτωση του σχολικού εκφοβισμού παρουσιάζει επιπλέον μείωση την τελευταία 12ετία. Ωστόσο, αυξάνεται την τελευταία δετία το ποσοστό της θυματοποίησης στο σχολείο ενώ, επιπλέον από το 2018 στο 2022 έχει διπλασιαστεί και το ποσοστό των θυτών και των θυμάτων ηλεκτρονικού εκφοβισμού.

Σε συνδυασμό, τα παραπάνω καταδεικνύουν τη σημασία της ενίσχυσης των παρεμβάσεων που γίνονται στα σχολεία, αλλά και της δουλειάς ξεχωριστά με τα παιδιά και τους γονείς τους για την καλλιέργεια δεξιοτήτων, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά τη χρήση των ψηφιακών μέσων επικοινωνίας.

¹ Κατηγοριοποίηση σε 3 επίπεδα («χαμηλό», «μέσο», «υψηλό») βάσει των απαντήσεων των μαθητών σε ειδική κλίμακα αξιολόγησης της οικονομικής κατάστασης της οικογένειας (Family Affluence Scale, 10.1016/j.socscimed.2007.11.024) ²Σχολιάζονται οι διαφορές που είναι στατιστικά σημαντικές σε επίπεδο $\alpha=0,01$. Στις αναλύσεις λήφθηκε υπόψη ο σχεδιασμός του δείγματος (στρωματοποιημένο, κατά συστάδες) και η στάθμιση των περιπτώσεων.

Κύρια ευρήματα

Το 2022, μεταξύ των εφήβων ηλικίας 11, 13 και 15 ετών, στην Ελλάδα:

- Σχεδόν ένας στους 3 (30,7%) αναφέρει ότι εμπλακεί πρόσφατα (κατά τη διάρκεια των 12 μηνών πριν τη διεξαγωγή της έρευνας) σε **βίαιο καυγά**—για το 8,4% συνέβη τουλάχιστον 3 φορές κατά την ίδια περίοδο.
- Ένας στους 8 (12,1%) έχει ο/η ίδιος/ια πολύ πρόσφατα (τους τελευταίους 2 μήνες) συμμετάσχει σε **εκφοβισμό** κάποιου/ας άλλου/ης μαθητή/ριας στο σχολείο. Ένας στους 14 (7,1%) έκανε **ηλεκτρονικό εκφοβισμό**—το 2,6% το επανέλαβαν τουλάχιστον 2 φορές το μήνα.
- Σχεδόν ένας στους 4 (22,1%) **βίωσε** πολύ πρόσφατα (τους τελευταίους 2 μήνες) **εκφοβισμό στο σχολείο**. Κατά την ίδια περίοδο **θύμα ηλεκτρονικού εκφοβισμού** υπήρξε ένας στους 10 (9,5%) εφήβους—το 2,9% αναφέρουν ότι το παραπάνω συνέβη τουλάχιστον 2 φορές το μήνα.
- Το είδος του εκφοβισμού που οι έφηβοι αναφέρουν συχνότερα ότι βίωσαν ως θύματα είναι η **διάδοση ψεμάτων και φημών** (22,1%) και τα **προσβλητικά/υποτιμητικά πειράγματα** (22,0%), ενώ ακολουθούν ο **αποκλεισμός** από παρέες και δραστηριότητες (18,3%) και τα **αστεία, σχόλια ή χειρονομίες σεξουαλικού περιεχομένου** (13,1%). Σε χαμηλότερα ποσοστά αναφέρονται η χρήση **σωματικής βίας** (6,7%) και οι **άσχημοι χαρακτηρισμοί για την εθνικότητα** (7,5%) και τη **θρησκεία** (5,6%).

Φύλο

- Τα αγόρια αναφέρουν σε υψηλότερο ποσοστό εμπλοκή σε **βίαιους καυγάδες** και συμμετοχή ως **θύτες** σε σχολικό και ηλεκτρονικό εκφοβισμό. Τα φύλα δεν διαφέρουν, ωστόσο, ως προς το ποσοστό εκείνων που **υπέστησαν εκφοβισμό**. Ως θύματα, τα αγόρια αναφέρουν σε υψηλότερο ποσοστό βιώματα **σωματικής βίας, άσχημων χαρακτηρισμών για την εθνικότητα** και τη **θρησκεία** τους και **αστείων, σχολίων ή χειρονομιών σεξουαλικού περιεχομένου**.

Ηλικία

- Με την ηλικία (από τα 11, στα 13 και ακολούθως στα 15 έτη) μειώνεται το ποσοστό των εφήβων που αναφέρουν ότι ενεπλάκησαν πρόσφατα σε **βίαιους καυγάδες**. Εντούτοις, οι 3 ηλικιακές ομάδες δεν διαφέρουν ως προς την επανειλημμένη (≥3 φορές) εμπλοκή σε βίαιη συμπεριφορά.
- Οι τρεις ηλικιακές ομάδες δεν διαφέρουν ως προς το ποσοστό εκείνων που αναφέρουν πρόσφατη **συμμετοχή σε εκφοβισμό** άλλων μαθητών, συμπεριλαμβανομένου του **ηλεκτρονικού**. Ωστόσο, οι 13χρονοι αναφέρουν σε υψηλότερο ποσοστό ότι **υπέστησαν σχολικό εκφοβισμό**.
- Συγκριτικά με τους 15χρονους, οι 11χρονοι ως θύματα αναφέρουν σε υψηλότερο ποσοστό βιώματα **σωματικής βίας, αποκλεισμού** από παρέες και δραστηριότητες και **λεκτικών προσβλητικών/υποτιμητικών πειραγμάτων**.

Οικονομικό επίπεδο οικογένειας

- Οι έφηβοι από οικογένειες υψηλότερου οικονομικού επιπέδου αναφέρουν σε υψηλότερο ποσοστό ότι ενεπλάκησαν πρόσφατα σε **βίαιους καυγάδες**.
- Δεν υπάρχουν διαφορές μεταξύ των τριών οικονομικών επιπέδων αναφορικά με τον **σχολικό εκφοβισμό**. Ωστόσο, οι έφηβοι από οικογένειες υψηλότερου οικονομικού επιπέδου αναφέρουν σε υψηλότερο ποσοστό (συγκριτικά με τους εφήβους οικογενειών μέσου οικονομικού επιπέδου) ότι ασκούν σε άλλους **ηλεκτρονικό εκφοβισμό**.
- Οι έφηβοι από οικογένειες χαμηλότερου οικονομικού επιπέδου αναφέρουν σε υψηλότερο ποσοστό (συγκριτικά με τους ομοτίμους τους από οικογένειες μέσου οικονομικού επιπέδου) ότι υπέστησαν εκφοβισμό με χρήση **άσχημων χαρακτηρισμών για την εθνικότητα, τη φυλή και το χρώμα του δέρματος** και τη **θρησκεία** τους.

Διαχρονικές τάσεις

- Την τελευταία 8ετία (2014-2022) μειώνεται σταδιακά το ποσοστό των εφήβων που αναφέρουν πρόσφατη εμπλοκή σε **βίαιους καυγάδες**, φτάνοντας το 2022 στην χαμηλότερη τιμή της τελευταίας 20ετίας.
- Την τελευταία 12ετία (2006-2022) μειώνεται και το ποσοστό των εφήβων που αναφέρουν πολύ πρόσφατη συμμετοχή σε **σχολικό εκφοβισμό**—αν και την τελευταία τετραετία (2018-2022) η μείωση αυτή παρατηρείται μόνο στους 15χρονους. Έως και το 2014, μείωση παρουσίαζε και το ποσοστό εφήβων που είχαν πρόσφατα **υποστεί εκφοβισμό** στο σχολείο, αλλά έκτοτε ανακάμπτει με αποτέλεσμα το 2022 να είναι σημαντικά αυξημένο συγκριτικά με το 2014 και το 2018.
- Την τελευταία 4ετία (2018-2022) έχει διπλασιαστεί το ποσοστό του **ηλεκτρονικού εκφοβισμού** και της **θυματοποίησης** μέσω των ψηφιακών μέσων επικοινωνίας.

Η Ελλάδα σε σύγκριση με τις άλλες χώρες

- Σε όλους τους δείκτες της επιθετικής συμπεριφοράς και του εκφοβισμού, η Ελλάδα βρίσκεται κοντά ή/και κάτω από το μέσο όρο των συνολικά 41 χωρών που συμμετέχουν στο διεθνές ερευνητικό πρόγραμμα HBSC/WHO.

1. Βίαιοι καυγάδες

Οι έφηβοι ρωτήθηκαν για το πόσο συχνά συνέβη (εάν συνέβη) να έχουν έρθει στα χέρια με άλλους—να έχουν δηλαδή εμπλακεί σε βίαιο καυγά πρόσφατα (κατά την διάρκεια των 12 μηνών πριν από τη διεξαγωγή της έρευνας). Είχαν να επιλέξουν μεταξύ τεσσάρων επιλογών που κυμαινόταν από το ‘Δεν έχω έρθει στα χέρια’ έως το ‘4 ή περισσότερες φορές’.

Σχεδόν ένας στους 3 εφήβους (30,7%) αναφέρει ότι ενεπλάκη πρόσφατα σε βίαιο καυγά (Γράφημα 1.1), ενώ σε ποσοστό 8,4% οι έφηβοι αναφέρουν επανειλημμένη εμπλοκή σε βίαιο καυγά (≥3 φορές, *δεν φαίνεται σε γράφημα*).

Φύλο: Τα αγόρια αναφέρουν εμπλοκή σε βίαιους καυγάδες σε υπερδιπλάσιο ποσοστό συγκριτικά με τα κορίτσια—44,9% και 18,1%, αντίστοιχα, για την έστω και μία φορά εμπλοκή σε βίαιο καυγά και 12,8% και 4,5%, αντίστοιχα για την επανειλημμένη (≥3 φορές) εμπλοκή κατά τη διάρκεια των τελευταίων 12 μηνών.

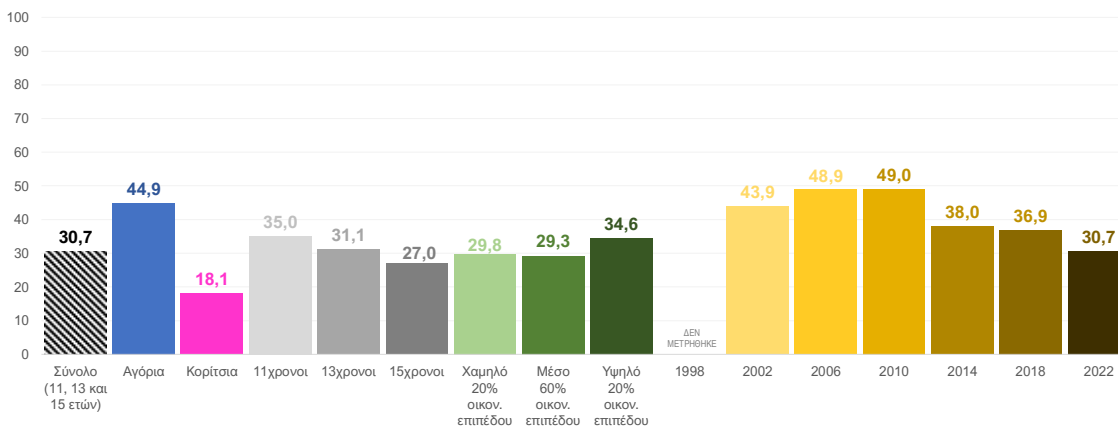
Ηλικία: Με την ηλικία μειώνεται το ποσοστό των εφήβων που αναφέρουν εμπλοκή σε βίαιους καυγάδες. Τουλάχιστον μία φορά κατά την διάρκεια των τελευταίων 12 μηνών αναφέρουν ότι ενεπλάκησαν σε βίαιο καυγά το 35,0% των 11χρονων, το 31,1% των 13χρονων και το 27,0% των 15χρονων. Ωστόσο, οι 3 ηλικιακές ομάδες δεν διαφέρουν σημαντικά ως προς την πρόσφατη επανειλημμένη (≥3 φορές) εμπλοκή τους σε βίαιους καυγάδες.

Οικονομικό επίπεδο: Οι έφηβοι από οικογένειες υψηλότερου οικονομικού επιπέδου αναφέρουν ότι ενεπλάκησαν πρόσφατα σε βίαιο καυγά σε υψηλότερο ποσοστό (34,6%) συγκριτικά με τους ομοτίμους τους από οικογένειες μέσου (29,3%) και κατώτερου (29,8%) οικονομικού επιπέδου. Η διαφορά αυτή είναι σημαντική και όσον αφορά την επανειλημμένη (≥3 φορές) εμπλοκή τους σε βίαιους καυγάδες.

Διαχρονικά: Την τελευταία δετία (μετά το 2014) φαίνεται να μειώνεται σταδιακά το ποσοστό των εφήβων που αναφέρουν πρόσφατη εμπλοκή σε βίαιους καυγάδες² και φτάνει το 2022 (τελευταία διαθέσιμα στοιχεία) στην χαμηλότερη τιμή της 20ετίας (30,7%, Γράφημα 1.1). Η μείωση είναι σημαντική και ξεχωριστά, τόσο για τα αγόρια και τα κορίτσια, όσο και τις τρεις ηλικιακές ομάδες (*δεν φαίνεται σε γράφημα*). Μείωση παρατηρείται και στο ποσοστό των εφήβων που έχουν επανειλημμένως (≥3 φορές) εμπλακεί πρόσφατα σε βίαιους καυγάδες (*δεν φαίνεται σε γράφημα*).

Η Ελλάδα σε σύγκριση με τις άλλες χώρες: Το ποσοστό των εφήβων 11, 13 και 15 ετών στην Ελλάδα που αναφέρουν ότι ενεπλάκησαν πρόσφατα σε βίαιο καυγά είναι οριακά κάτω από το αντίστοιχο μέσο ποσοστό των συνολικά 40 (κυρίως Ευρωπαϊκών) χωρών που συμμετέχουν στο διεθνές ερευνητικό πρόγραμμα HBSC, με την Ελλάδα να βρίσκεται στην 23η θέση στη σχετική κατάσταση (*δεν φαίνεται σε γράφημα*). Χαμηλότερα συγκριτικά με τον διεθνή μέσο όρο κατατάσσεται η Ελλάδα και ως προς το ποσοστό της πρόσφατης επανειλημμένης (≥3 φορές) εμπλοκής σε βίαιο καυγά (βρίσκεται στην 29^η θέση μεταξύ των 40 χωρών).

Γράφημα 1.1. Ποσοστό (%) εφήβων που αναφέρουν ότι τους τελευταίους 12 μήνες ενεπλάκησαν τουλάχιστον μία φορά σε βίαιο καυγά, για το 2022 (στο σύνολο και ανά φύλο, ηλικιακή ομάδα και οικονομικό επίπεδο οικογένειας) και διαχρονικά (HBSC-Greece, ΕΠΙΨΥ)

² Τουλάχιστον μία φορά κατά τους τελευταίους 12 μήνες

Ειδική ανάλυση—Παράγοντες που συνδέονται με την εμπλοκή σε βίαιο καυγά στους 15χρονους

Με ειδικές αναλύσεις³ εξετάστηκε η ενδεχόμενη ανεξάρτητη σχέση που διάφοροι παράγοντες (χαρακτηριστικά και συμπεριφορές των εφήβων) μπορεί να έχουν με την πιθανότητα να έχει πρόσφατα εμπλακεί ένας/μία 15χρονος/η σε βίαιο καυγά. Παράγοντες που συμπεριλήφθηκαν στις αναλύσεις αφορούσαν εκτός από το φύλο και την ηλικία, τομείς όπως την ψυχοκοινωνική υγεία των εφήβων, το οικογενειακό πλαίσιο και οι σχέσεις στην οικογένεια, τη σχολική εμπειρία, τις σχέσεις με τους ομοτίμους τους, την υιοθέτηση άλλων συμπεριφορών υψηλού κινδύνου (π.χ., χρήση νόμιμων και παράνομων ουσιών, υπερβολική ενασχόληση με τα ηλεκτρονικά παιχνίδια και τα social media, ο τζόγος, σεξουαλικές σχέσεις, κλπ.) και τις κοινωνικές τους δεξιότητες.

Στο τελικό στάδιο της ανάλυσης, οι παράγοντες που -ο καθένας τους ανεξάρτητα- βρέθηκαν να συνδέονται με μια σημαντικά αυξημένη πιθανότητα για εμπλοκή σε βίαιο καυγά ήταν: το φύλο **'αγόρι'** (πενταπλασίαζε τον κίνδυνο, aOR=5,5), η **αναδομημένη οικογένεια** (50% μεγαλύτερος κίνδυνος, aOR=1,5), η **συχνή σωματική άσκηση** (50% μεγαλύτερος κίνδυνος, aOR=1,5), η συχνή **κατανάλωση ενεργειακών ποτών** (70% μεγαλύτερος κίνδυνος, aOR=1,7), ο **ελλιπής ύπνος** (αν και μόνο στην περίπτωση των κοριτσιών, σχεδόν διπλασίαζε τον κίνδυνο, aOR=1,9), το **να το 'έχει σκάσει' από το σπίτι** (60% μεγαλύτερος κίνδυνος, aOR=1,6), το να έχει κάνει **απόπειρα αυτοκτονίας** (80% μεγαλύτερος κίνδυνος, aOR=1,8), το **κάπνισμα/άτμισμα** (40% μεγαλύτερος κίνδυνος, aOR=1,4) και η **χρήση κάνναβης** (30% μεγαλύτερος κίνδυνος, aOR=1,3) και να έχει **(ήδη στα 15) ολοκληρωμένη σεξουαλική επαφή** (διπλασίαζε τον κίνδυνο, aOR=2,4), ενώ τάση προς μια στατιστικά σημαντική σχέση παρατηρήθηκε, επιπλέον, με το άγχος (aOR=1,3), την 'κοπάνα' από το σχολείο (aOR=1,3), το αίσθημα ελλιπούς/χαμηλής υποστήριξης από το φιλικό περιβάλλον (aOR=1,3) και την άποψη το ότι η περίοδος του COVID είχε αρνητικό αντίκτυπο στη ζωή τους (aOR=1,2).

Είναι αξιοσημείωτο ότι δεν παρατηρήθηκε κάποια σχέση με παράγοντες όπως -για παράδειγμα- το να είναι ένας/μία έφηβος/η θύμα ή θύτης (σχολικού) εκφοβισμού, να έχει αρνητική σχολική εμπειρία, το να είναι εκτεθειμένος σε αρνητικές συνθήκες στην οικογένεια (σχέσεις, επικοινωνία, υποστήριξη, ανεργία γονιού, χαμηλό οικονομικό επίπεδο, κλπ.) ή σε οικογενειακά και φιλικά περιβάλλοντα στα οποία υπάρχουν εθισμοί, ή να έχει χαμηλά επίπεδα κοινωνικής ευαισθησίας ή ενσυναίσθησης.

Τα ευρήματα της ανάλυσης επιβεβαιώνουν ό,τι έχει ήδη εκτενώς καταγραφεί σε άλλες μελέτες, ότι δηλαδή η βίαια επιθετική συμπεριφορά -εκτός από χαρακτηριστικό των αγοριών και των εφήβων από οικογένειες των οποίων η κλασική δομή έχει διαταραχθεί- αποτελεί μέρος ενός ευρύτερου συστήματος υιοθέτησης συμπεριφορών υψηλού κινδύνου μέσω του οποίου η μία συμπεριφορά φαίνεται να τροφοδοτεί και αναπαράγει την άλλη.

2. Σχολικός εκφοβισμός (bullying)

2.1 Θύτες σχολικού εκφοβισμού

Οι έφηβοι ρωτήθηκαν για το πόσο συχνά κατά τη διάρκεια των 2 μηνών πριν από τη διεξαγωγή της έρευνας συμμετείχαν οι ίδιοι/ες σε εκφοβισμό (bullying) άλλων μαθητών/ριών στο σχολείο—εάν δηλαδή έκαναν ενοχλητικά πειράγματα, εκφόβισαν, μείωσαν, έβρισαν, απείλησαν, έσπρωξαν ή κορόιδεψαν άλλους/ες μαθητές/ριες. Είχαν να επιλέξουν μεταξύ τεσσάρων επιλογών που κυμαινόταν από το 'Δεν συμμετείχα σε bullying' έως το 'Αρκετές φορές την εβδομάδα'.

Ένας/Μία στους/στις 8 εφήβους (12,1%) αναφέρει ότι συμμετείχε ο/η ίδιος/α σε εκφοβισμό (bullying) άλλων μαθητών/ριών τουλάχιστον 1-2 φορές πολύ πρόσφατα (τους τελευταίους 2 μήνες, Γράφημα 2.1), ενώ σε ποσοστό 1,1% αναφέρουν ότι το παραπάνω συνέβη αρκετές φορές την εβδομάδα (δεν φαίνεται σε γράφημα).

Φύλο: Τα αγόρια αναφέρουν σε σχεδόν διπλάσιο ποσοστό (16,0%) ότι συμμετέχουν σε εκφοβισμό άλλων μαθητών/τριών στο σχολείο συγκριτικά με τα κορίτσια (8,7%).

³ Πολυπαραγοντική λογιστική παλινδρόμηση

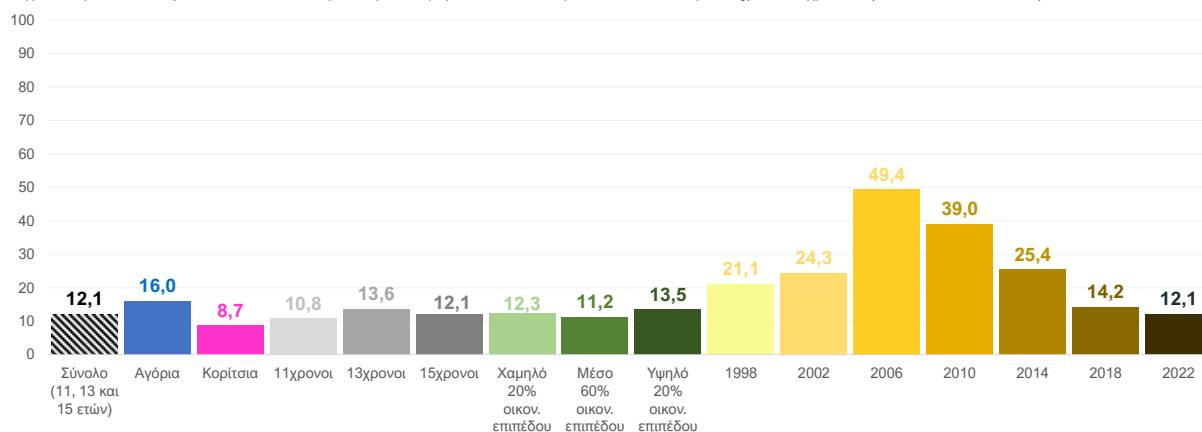
Ηλικία: 11χρονοι, 13χρονοι και 15χρονοι δε διαφέρουν σημαντικά ως προς το ποσοστό που αναφέρουν ότι, κατά τους τελευταίους 2 μήνες, συμμετείχαν σε εκφοβισμό άλλων μαθητών/τριών στο σχολείο.

Οικονομικό επίπεδο: Το ποσοστό εφήβων που αναφέρουν ότι συμμετείχαν πολύ πρόσφατα σε εκφοβισμό άλλων μαθητών/τριών στο σχολείο, δεν διαφοροποιείται σημαντικά μεταξύ των τριών οικονομικών επιπέδων.

Διαχρονικά: Την τελευταία 16ετία (μετά το 2006) φαίνεται να μειώνεται το ποσοστό των εφήβων που αναφέρουν πολύ πρόσφατη συμμετοχή σε εκφοβισμό άλλων μαθητών/τριών στο σχολείο —από 49,4% το 2006 σε 25,4% το 2014 και 12,1% το 2022 (Γράφημα 2.1). Την τελευταία δε τετραετία (2018-2022, η οποία περιλαμβάνει και την περίοδο της πανδημίας του COVID-19) η μείωση στο ποσοστό της πολύ πρόσφατης εμπλοκής σε εκφοβισμό άλλων μαθητών/τριών μειώνεται σημαντικά μόνο μεταξύ των 15χρονων (από 16,9% σε 12,1%), ενώ παραμένει σταθερό στους 11χρονους και τους 13χρονους, Δεν φαίνεται σε γράφημα).

Η Ελλάδα σε σύγκριση με τις άλλες χώρες: Το ποσοστό των εφήβων 11, 13 και 15 ετών που στην Ελλάδα αναφέρουν ότι εκφόβισαν άλλους κατά τους τελευταίους 2 μήνες είναι αρκετά χαμηλότερο από το αντίστοιχο μέσο ποσοστό των συνολικά 40 (κυρίως Ευρωπαϊκών) χωρών που συμμετέχουν στο διεθνές ερευνητικό πρόγραμμα HBSC, με την Ελλάδα να κατέχει την 33^η θέση στη σχετική κατάταξη (δεν φαίνεται σε γράφημα).

Γράφημα 2.1. Ποσοστό (%) εφήβων που αναφέρουν ότι τους τελευταίους 2 μήνες συμμετείχαν τουλάχιστον μία φορά σε bullying άλλων μαθητών/τριών στο σχολείο, για το 2022 (στο σύνολο και ανά φύλο, ηλικιακή ομάδα και οικονομικό επίπεδο οικογένειας) και διαχρονικά (HBSC-Greece, ΕΠΙΨΥ)

2.2 Θύματα σχολικού εκφοβισμού

Οι έφηβοι ρωτήθηκαν για το πόσο συχνά το τελευταίο διάστημα (κατά τη διάρκεια των 2 τελευταίων μηνών) υπέστησαν οι ίδιοι/ες εκφοβισμό (bullying) στο σχολείο—εάν δηλαδή τους έκαναν ενοχλητικά πειράγματα, εκφόβισαν, μείωσαν, έβρισαν, απείλησαν, έσπρωξαν ή κοροΐδεψαν άλλοι/ες μαθητές/ριες. Είχαν να επιλέξουν μεταξύ 5 επιλογών που κυμαινόταν από το «Δεν μου έκαναν bullying» έως το «Αρκετές φορές την εβδομάδα».

Σχεδόν ένας στους 4 (22,1%) εφήβους αναφέρει ότι υπέστη το τελευταίο διάστημα εκφοβισμό στο σχολείο (Γράφημα 2.2).

Φύλο: Αγόρια και κορίτσια δεν διαφέρουν σημαντικά ως προς το ποσοστό που αναφέρουν ότι υπέστησαν το τελευταίο διάστημα εκφοβισμό στο σχολείο.

Ηλικία: Οι 13χρονοι (αγόρια και κορίτσια) αναφέρουν σε υψηλότερο ποσοστό (25,6%) ότι υπέστησαν το τελευταίο διάστημα εκφοβισμό συγκριτικά με τους 15χρονους (20,0%) και τους 11χρονους (21,6%).

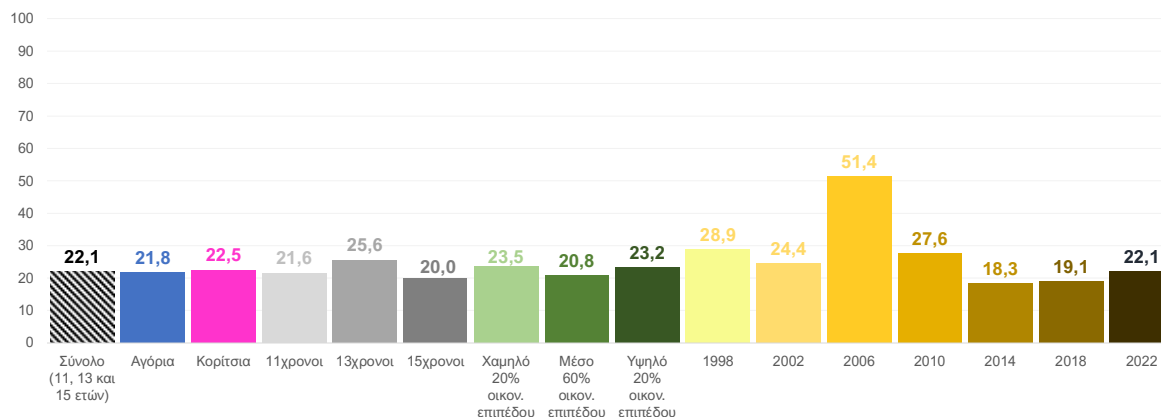
Οικονομικό επίπεδο: Το ποσοστό εφήβων που αναφέρουν ότι υπέστησαν εκφοβισμό τουλάχιστον μία φορά τους τελευταίους 2 μήνες δεν διαφοροποιείται σημαντικά μεταξύ των τριών οικονομικών επιπέδων (Γράφημα 2.2).

Διαχρονικά: Το ποσοστό εφήβων που αναφέρουν ότι έχουν υπάρξει κατά την πρόσφατη περίοδο θύματα εκφοβισμού στο σχολείο παρουσιάζουν διακυμάνσεις σε εύρος 24ετίας. Ωστόσο, την τελευταία δετία (μετά το 2014) το ποσοστό αυτό φαίνεται να ανακάμπτει, με αποτέλεσμα να είναι το 2022 σημαντικά υψηλότερο συγκριτικά

τόσο με το 2014 όσο και με το 2018 (η αύξηση εντοπίζεται κυρίως στα κορίτσια, στους 11χρονους και στους εφήβους οικονομικών με υψηλότερο οικονομικό επίπεδο, Γράφημα 2.2).

Η Ελλάδα σε σύγκριση με τις άλλες χώρες: Το ποσοστό των εφήβων 11, 13 και 15 ετών που στην Ελλάδα αναφέρουν ότι έχουν πρόσφατα βιώσει εκφοβισμό είναι χαμηλότερο από το αντίστοιχο μέσο ποσοστό των συνολικά 40 (κυρίως Ευρωπαϊκών) χωρών που συμμετέχουν στο διεθνές ερευνητικό πρόγραμμα HBSC, με την Ελλάδα να κατέχει την 22^η θέση στη σχετική κατάταξη (δεν φαίνεται σε γράφημα).

Γράφημα 2.2. Ποσοστό (%) εφήβων που αναφέρουν ότι τους τελευταίους 2 μήνες υπέστησαν τουλάχιστον μία φορά bullying στο σχολείο, για το 2022 (στο σύνολο και ανά φύλο, ηλικιακή ομάδα και οικονομικό επίπεδο οικογένειας) και διαχρονικά (HBSC-Greece, ΕΠΙΨΥ)

3. Ηλεκτρονικός εκφοβισμός (cyber-bullying)

3.1 Θύτες ηλεκτρονικού εκφοβισμού

Οι έφηβοι ρωτήθηκαν για το πόσο συχνά κατά τη διάρκεια των 2 τελευταίων μηνών από τη διεξαγωγή της έρευνας συμμετείχαν οι ίδιοι/ες σε ηλεκτρονικό εκφοβισμό (cyber bullying)—δηλαδή, συμμετείχαν στην αποστολή άσχημων ή ενοχλητικών μηνυμάτων σε chat, email, τηλέφωνο ή στον «τοίχο» π.χ., του Facebook ή του Instagram, ή στη δημοσιοποίηση στο διαδίκτυο ή στο διαμοιρασμό με άλλους μη κολακευτικών ή άσεμνων φωτογραφιών κάποιου άλλου ατόμου, χωρίς την έγκριση του ατόμου αυτού, με σκοπό τη γελοιοποίησή του. Είχαν να επιλέξουν μεταξύ 5 επιλογών που κυμαινόταν από το «Δεν συμμετείχα σε ηλεκτρονικό bullying» έως το «Αρκετές φορές την εβδομάδα».

Ένας στους 14 (7,1%) εφήβους αναφέρει ότι συμμετείχε ο/η ίδιος/α σε ηλεκτρονικό εκφοβισμό (cyber bullying) μαθητών ατόμων τουλάχιστον 1-2 φορές πολύ πρόσφατα (κατά τη διάρκεια των 2 μηνών πριν από την έρευνα, Γράφημα 3.1) —σε ποσοστό 2,6% αναφέρουν ότι το παραπάνω συνέβη τουλάχιστον 2 φορές το μήνα.

Φύλο: Συγκριτικά με τα κορίτσια (4,8%), τα αγόρια αναφέρουν σε διπλάσιο ποσοστό (9,7%) ότι έχουν συμμετάσχει σε ηλεκτρονικό εκφοβισμό άλλων μαθητών.

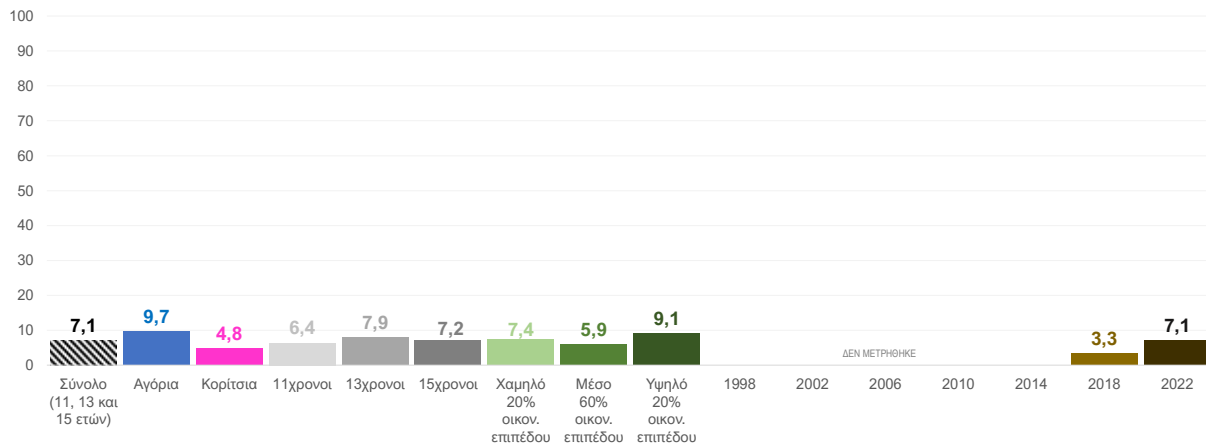
Ηλικία: 11χρονοι, 13χρονοι και 15χρονοι δεν διαφέρουν μεταξύ τους ως προς το ποσοστό πρόσφατης συμμετοχής τους σε ηλεκτρονικό εκφοβισμό άλλων.

Οικονομικό επίπεδο: Οι έφηβοι από οικογένειες υψηλότερου οικονομικού επιπέδου απαντούν ότι έχουν συμμετάσχει σε ηλεκτρονικό εκφοβισμό σε υψηλότερο ποσοστό (9,1%), συγκριτικά ωστόσο μόνον με τους ομοτίμους τους από οικογένειες μέσου οικονομικού επιπέδου (5,9%).

Διαχρονικά: Από το 2018 (όταν για πρώτη φορά συμπεριλήφθηκε σχετική ερώτηση στο ερωτηματολόγιο της έρευνας) στο 2022, το ποσοστό των εφήβων 11, 13, και 15 ετών που αναφέρουν ότι συμμετείχαν πρόσφατα σε ηλεκτρονικό εκφοβισμό άλλων φαίνεται να έχει υπερδιπλασιαστεί, από 3,3% σε 7,1% (Γράφημα 3.1), με την αύξηση αυτή να αφορά και τα δύο φύλα και τις τρεις ηλικιακές ομάδες (δεν φαίνεται σε γράφημα).

Η Ελλάδα σε σύγκριση με τις άλλες χώρες: Το ποσοστό των εφήβων 11, 13 και 15 ετών που στην Ελλάδα αναφέρουν ότι εκφόβισαν ηλεκτρονικά άλλους κατά τους τελευταίους 2 μήνες είναι χαμηλότερο από το αντίστοιχο μέσο ποσοστό των συνολικά 40 (κυρίως Ευρωπαϊκών) χωρών που συμμετέχουν στο διεθνές ερευνητικό πρόγραμμα HBSC, με την Ελλάδα να κατέχει την 35^η θέση στη σχετική κατάταξη (δεν φαίνεται σε γράφημα).

Γράφημα 3.1. Ποσοστό (%) εφήβων που αναφέρουν ότι τους τελευταίους 2 μήνες συμμετείχαν τουλάχιστον μία φορά σε ηλεκτρονικό εκφοβισμό (cyber-bullying) άλλου ατόμου, για το 2022 (στο σύνολο και ανά φύλο, ηλικιακή ομάδα και οικονομικό επίπεδο οικογένειας) και διαχρονικά (HBSC-Greece, ΕΠΙΨΥ)

3.2 Θύματα ηλεκτρονικού εκφοβισμού

Οι έφηβοι ρωτήθηκαν για το πόσο συχνά κατά τη διάρκεια των 2 τελευταίων μηνών από τη διεξαγωγή της έρευνας υπέστησαν οι ίδιοι/ες ηλεκτρονικό εκφοβισμό (cyber bullying)—δηλαδή να τους έχουν στείλει άσχημα ή ενοχλητικά μηνύματα σε chat, email ή τηλέφωνο ή στον «τοίχο», π.χ., του Facebook, Instagram, κλπ., ή -χωρίς την έγκρισή τους- να τους έχουν δημοσιοποιήσει στο διαδίκτυο ή μοιραστεί με άλλους μη κολακευτικές ή άσεμνες φωτογραφίες τους. Είχαν να επιλέξουν μεταξύ 5 επιλογών που κυμαινόταν από το «Δεν μου έκαναν ηλεκτρονικό bullying» έως το «Αρκετές φορές την εβδομάδα».

Σχεδόν ένας στους 10 εφήβους (9,5%) αναφέρει ότι υπέστη ηλεκτρονικό εκφοβισμό (cyber bullying) τους τελευταίους 2 μήνες πριν τη διεξαγωγή της έρευνας (Γράφημα 3.2)—σε ποσοστό 2,9% αναφέρουν ότι το παραπάνω συνέβη τουλάχιστον 2 φορές το μήνα (δεν φαίνεται σε γράφημα).

Φύλο: Αγόρια και κορίτσια αναφέρουν σε παρόμοια ποσοστά ότι υπέστησαν πολύ πρόσφατα (τους τελευταίους 2 μήνες) ηλεκτρονικό εκφοβισμό (9,6% και 9,4%, αντίστοιχα).

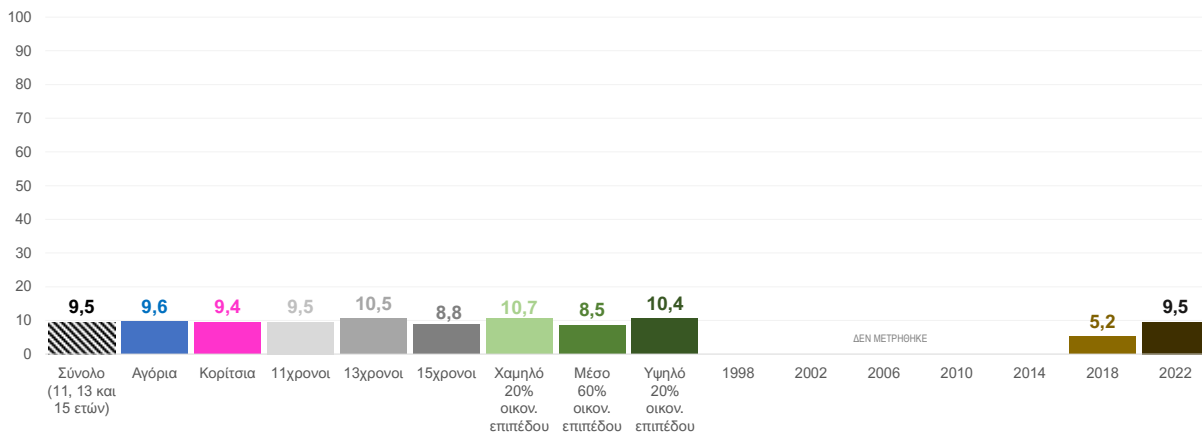
Ηλικία: 11χρονοι, 13χρονοι και 15χρονοι δεν διαφέρουν ως προς το ποσοστό πολύ πρόσφατης θυματοποίησης μέσω ηλεκτρονικού εκφοβισμού.

Οικονομικό επίπεδο: Το ποσοστό εφήβων που αναφέρουν ότι υπέστησαν ηλεκτρονικό εκφοβισμό τους τελευταίους 2 μήνες δεν διαφέρει σημαντικά μεταξύ των τριών οικονομικών επιπέδων (Γράφημα 3.2).

Διαχρονικά: Από το 2018 (όταν για πρώτη φορά συμπεριλήφθηκε σχετική ερώτηση στο ερωτηματολόγιο της έρευνας) στο 2022 σχεδόν διπλασιάζεται το ποσοστό εφήβων που αναφέρουν ότι υπέστησαν πολύ πρόσφατα ηλεκτρονικό εκφοβισμό (από 5,2% σε 9,5%, Γράφημα 3.2), με την αύξηση αυτή να αφορά και τα δύο φύλα και τις τρεις ηλικιακές ομάδες.

Η Ελλάδα σε σύγκριση με τις άλλες χώρες: Το ποσοστό των εφήβων 11, 13 και 15 ετών που στην Ελλάδα αναφέρουν ότι υπέστησαν ηλεκτρονικό εκφοβισμό κατά τους τελευταίους 2 μήνες είναι αρκετά χαμηλότερο από το αντίστοιχο μέσο ποσοστό των συνολικά 40 (κυρίως Ευρωπαϊκών) χωρών που συμμετέχουν στο διεθνές ερευνητικό πρόγραμμα HBSC, με την Ελλάδα να κατέχει την 37^η θέση στη σχετική κατάταξη (δεν φαίνεται σε γράφημα).

Γράφημα 3.2. Ποσοστό (%) εφήβων που αναφέρουν ότι υπέστησαν τους τελευταίους 2 μήνες τουλάχιστον μία φορά ηλεκτρονικό εκφοβισμό (cyber-bullying), για το 2022 (στο σύνολο και ανά φύλο, ηλικιακή ομάδα και οικονομικό επίπεδο οικογένειας) και διαχρονικά (HBSC-Greece, ΕΠΙΨΥ)

4. Είδη εκφοβισμού

Στο ερωτηματολόγιο είχε συμπεριληφθεί ερώτηση σχετικά με τους τρόπους με τους οποίους συνέβη (εάν συνέβη) τους τελευταίους 2 μήνες από τη διεξαγωγή της έρευνας να τους έχουν κάνει εκφοβισμό (bullying). Για κάθε έναν από τους τρόπους εκφοβισμού (π.χ., Χρήση υποτιμητικών ονομάτων/λεκτικά πειράγματα, Σωματική βία, Διάδοση φεμάτων/φημών, Αποκλεισμός από κοινές δραστηριότητες/παρέες, Άσχημοι χαρακτηρισμοί περί εθνικότητας ή χρώμα δέρματος, Άσχημοι χαρακτηρισμοί περί θρησκείας, Αστεία, σχόλια ή χειρονομίες σεξουαλικού περιεχομένου), οι έφηβοι είχαν να επιλέξουν μεταξύ 5 επιλογών που κυμαινόταν από το «Ποτέ τους τελευταίους 2 μήνες» έως το «Αρκετές φορές την εβδομάδα».

Το είδος του εκφοβισμού που τα θύματα αναφέρουν σε υψηλότερα ποσοστά ότι υπέστησαν είναι η διάδοση φεμάτων και φημών (22,1%) και τα λεκτικά πειράγματα (22,0%), ο συστηματικός αποκλεισμός από παρέες και δραστηριότητες (18,3%) και τα κοροϊδευτικά σχόλια ή χειρονομίες σεξουαλικού περιεχομένου (13,1%). Σε χαμηλότερα ποσοστά οι έφηβοι αναφέρουν ότι υπέστησαν εκφοβισμό με χρήση σωματικής βίας (6,7%) και με τη μορφή άσχημων χαρακτηρισμών για την εθνικότητα (7,5%) και τη θρησκεία τους (5,6%) (Γράφημα 4.1).

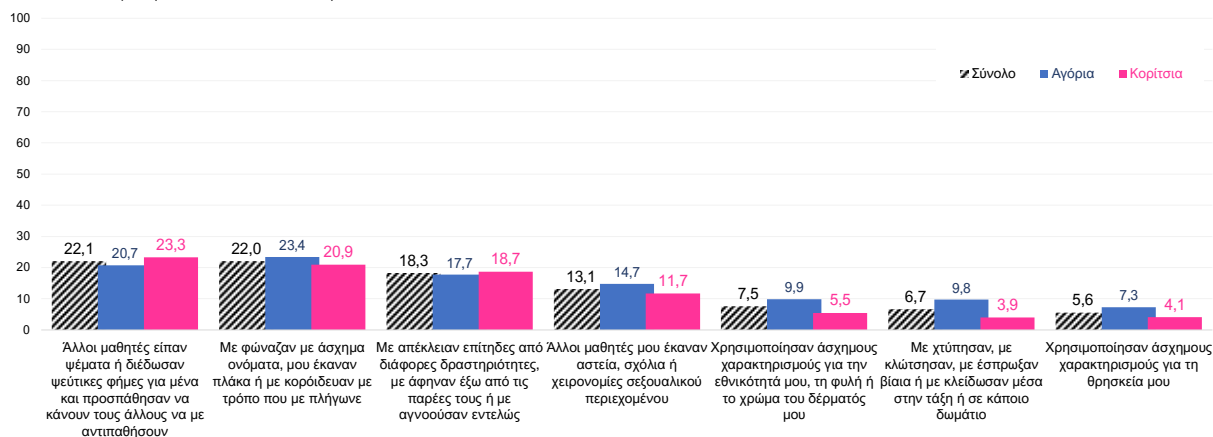
Φύλο: Τα αγόρια αναφέρουν σε υψηλότερα ποσοστά από τα κορίτσια ότι υπέστησαν εκφοβισμό με χρήση σωματικής βίας, με τη μορφή άσχημων χαρακτηρισμών για την εθνικότητα και τη θρησκεία τους και εκφοβισμό μέσω αστείων, σχολίων ή χειρονομιών σεξουαλικού περιεχομένου. Δεν παρατηρούνται διαφορές μεταξύ των δύο φύλων αναφορικά με τις υπόλοιπες μορφές εκφοβισμού που εξετάστηκαν (Γράφημα 4.1).

Ηλικία: Οι 11χρονοι (8,1%) και οι 13χρονοι (7,7%) αναφέρουν σε υψηλότερο ποσοστό εκφοβισμό μέσω σωματικής βίας, συγκριτικά με τους 15χρονους (4,7%) (δεν φαίνεται σε γράφημα). Επιπλέον οι 11χρονοι κι οι 13χρονοι αναφέρουν σε υψηλότερο ποσοστό εκφοβισμό μέσω του αποκλεισμού από παρέες και δραστηριότητες και μέσω λεκτικών πειραγμάτων, συγκριτικά με τους 15χρονους (δεν φαίνεται σε γράφημα).

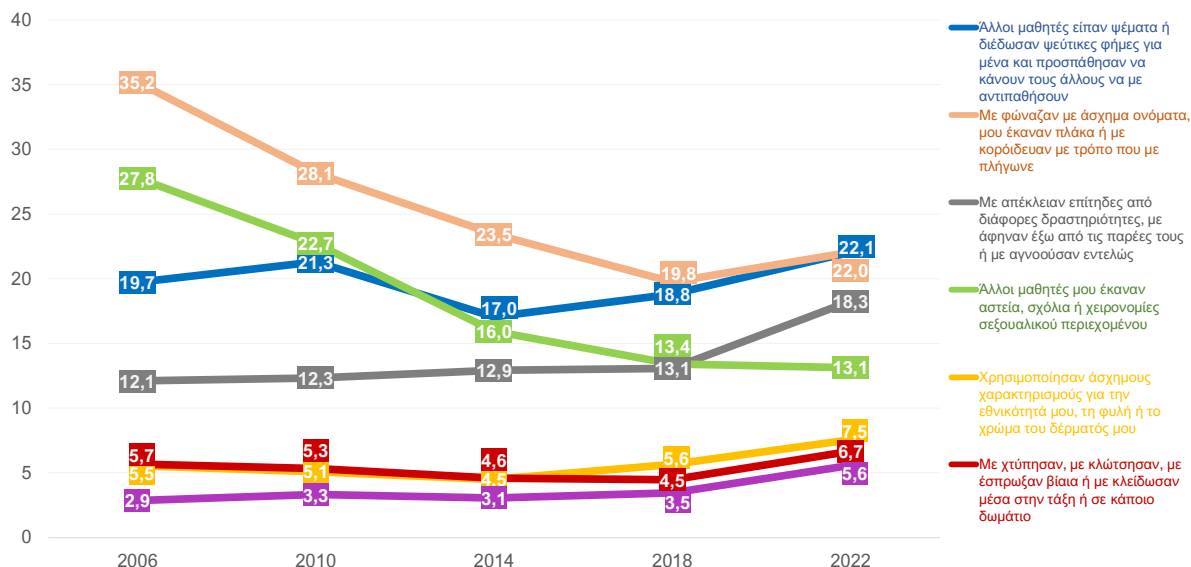
Οικονομικό επίπεδο: Οι έφηβοι από οικογένειες χαμηλότερου οικονομικού επιπέδου αναφέρουν σε υψηλότερα ποσοστά από τους συνομηλικούς τους από οικογένειες μέσου οικονομικού επιπέδου ότι, τους τελευταίους 2 μήνες, υπέστησαν εκφοβισμό με χρήση άσχημων χαρακτηρισμών για την εθνικότητα, τη φυλή και το χρώμα του δέρματός τους (9,4% και 6,3% για εφήβους από οικογένειες χαμηλού και μέσου οικονομικού επιπέδου, αντίστοιχα) και τη θρησκεία τους (7,3% και 4,3% για εφήβους από οικογένειες χαμηλού και μέσου οικονομικού επιπέδου, αντίστοιχα) (δεν φαίνεται σε γράφημα). Τα τρία οικονομικά επίπεδα δεν διαφοροποιούνται σημαντικά αναφορικά με τις υπόλοιπες μορφές εκφοβισμού που εξετάστηκαν.

Διαχρονικά: Με εξαίρεση τον εκφοβισμό με σχόλια και χειρονομίες σεξουαλικού περιεχομένου (το ποσοστό του οποίου εμφανίζει συνεχή τάση μείωσης), την τελευταία τετραετία (2018-2022) όλες οι μορφές εκφοβισμού εμφανίζουν τάση αύξησης (Γράφημα 4.2), μάλιστα με την αύξηση αυτή να αφορά στις περισσότερες περιπτώσεις και δύο φύλα (δεν φαίνεται σε γράφημα).

Γράφημα 4.1. Ποσοστό (%) εφήβων που αναφέρουν ότι υπέστησαν bullying με διαφορετικούς τρόπους, τουλάχιστον 1-2 φορές τους τελευταίους 2 μήνες, ανά είδος εκφοβισμού, για το σύνολο και ανά φύλο (2022, HBSC-Greece, ΕΠΙΨΥ)

Γράφημα 4.2. Διαχρονικές τάσεις στο ποσοστό (%) των εφήβων 11, 13, και 15 ετών που αναφέρουν ότι υπέστησαν εκφοβισμό (bullying) τους τελευταίους 2 μήνες στο σχολείο, ανά είδος εκφοβισμού (2006-2022, HBSC-Greece, ΕΠΙΨΥ)

Η ταυτότητα της έρευνας—Η Πανελλήνια Έρευνα του ΕΠΙΨΥ για τις Συμπεριφορές που Συνδέονται με την Υγεία των εφήβων-μαθητών εκπονείται από το 1998 ανά 4ετία ως το εθνικό σκέλος του διεθνούς ερευνητικού προγράμματος Health Behaviour in School-aged Children (www.hbsc.org), το οποίο τελεί υπό την αιγίδα του Π.Ο.Υ. Στην έρευνα του 2022 συμμετείχε πανελλήνιο αντιπροσωπευτικό δείγμα 6.250 μαθητών της ΣΤ΄ Δημοτικού, της Β΄ Γυμνασίου και της Α΄ Λυκείου. Οι μαθητές με γονική συναίνεση συμπλήρωσαν ανώνυμο ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο στο σχολείο. Η έρευνα χρηματοδοτήθηκε μερικώς από το Υπουργείο Υγείας.

Το ΕΠΙΨΥ ευχαριστεί—το Υπουργείο Υγείας, το ΥΠΑΙΘ, το ΙΕΠ, τις διοικήσεις και τους/τις εκπαιδευτικούς των σχολείων για τη συνεργασία, καθώς και τους/τις μαθητές/ριες για τη συμμετοχή τους στην έρευνα.

Πληροφορίες—ΕΠΙΨΥ, 2106170014 | erevna.HBSC@epipsi.gr | www.epipsi.gr

Ελληνικό σκέλος της διεθνούς έρευνας Health Behaviour in School-aged Children στο Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγείας, Νευροεπιστημών & Ιατρικής Ακρίβειας «ΚΩΣΤΑΣ ΣΤΕΦΑΝΗΣ» (ΕΠΙΨΥ)

Διακρατικό Ερευνητικό Πρόγραμμα Health Behaviour in School-Aged Children (HBSC)

